

PROLOOG

Het was Afrika dat mij terugbracht naar Azië. Geboren in Nederlands-Indië, geïnterneerd geweest in een jappenkamp en na de oorlog geëvacueerd naar Nederland, leek het onafhankelijke Indonesië voorgoed van mijn families radar te zijn verdwenen. Ook voor mij was het alleen maar een land van herkomst geworden waar ik zelfs in mijn dromen niet naar terug wilde, ook niet naar Azië. Het was Afrika waarvan ik droomde toen ik ontwikkelingsgeografie studeerde. Afrika, het continent dat wachtte om economisch te worden opgestoten in de vaart der volkeren door hulp van het Westen dat eens grote delen had gekoloniseerd en dacht met geld een schuld in te kunnen lossen.

Tijdens mijn studie ging ik er voor het eerst heen, naar Tanzania dat eind zestiger jaren aan de vooravond stond van een, wat later zou blijken, desastreus socialistisch experiment dat het land nog dieper in armoede zou storten. In Tanzania beklom ik mijn eerste bergen: Mt. Kilimanjaro en Mt. Meru, twee majestueuze vulkanen in het noorden van het land. Na mijn afstuderen ging ik, nu met een gezin, terug naar Tanzania, dit keer voor mijn werk waarbij ik iedere dag op de hellingen van de Kilimanjaro onderzoek deed. Toen we enkele jaren later naar Kenia verhuisden waar we vervolgens acht jaar zouden wonen, groeide mijn liefde voor het berglandschap. Ik bedwong Mt. Kenya, doorkruiste de nabijgelegen Aberdares-bergen, liep door de Matthew Range in het noorden, stond aan de voet van Mt. Elgon in het westen en beklom verschillende kleine vulkanen.

Misschien ontkiemde daar een nog onderbewuste drang om toch terug te gaan naar dat andere land, het land met een grote dichtheid van vulkanen: mijn vaderland Indonesië dat in de familiegeschiedenis was weggemoffeld. Na meer dan twaalf jaar werken in Afrika waren mijn frustraties over de uitzichtloosheid en afwezigheid van enige duurzame economisch-maatschappelijke ontwikkeling flink toegenomen, terwijl de groei in Zuidoost-Azië spectaculair was. Ik kreeg de kans om daar te gaan werken. De beslissing was snel genomen: S en ik verhuisden naar Indonesië.

S is al heel lang mijn vrouw, ze verhuist en reist altijd met me mee. Als je lang in veel landen woont, maak je steeds nieuwe vrienden, maar je verliest er ook

veel bij het vertrek. S en ik zijn daardoor een soort twee-eiige tweeling geworden. Het voortdurende op- en afbouwen van werkkring en sociale kring, heeft een extra dimensie aan ons huwelijk gegeven, een nooit aflatende verdieping van onze relatie. En juist dat geeft een extra steun bij een reizend leven.

Zuidoost-Azië zou het begin worden van dertig jaar wonen en reizen in verschillende landen in de regio. We begonnen dus in Indonesië, waar ik de eerste vier jaar van mijn leven al had doorgebracht. Was ik in Oost-Afrika verliefd geworden op vulkanen, het waren naast het vulkanische landschap van Indonesië, vooral ook de landschappen waardoor ik mijn liefde voor mijn geboorteland hervond. Het was ook een gevoel van terugkeer, van thuiskomen, alsof de deur die zo lang op slot had gezeten, was opengegaan.

Mijn jaren in Afrika waren jaren van observeren geweest, niet meer dan een leergierige nieuwsgierigheid die mij op de universiteit was onderwezen. In Azië voelde ik een meer sociale en persoonlijke betrokkenheid, een gevoel dat mij nog onbekend was, omdat ik het in Nederland nooit had ervaren. S en ik woonden elf jaar in Indonesië en verhuisden toen naar Vietnam om daar vijf jaar te wonen alvorens naar Cambodja te verhuizen. In deze landen was mijn beleving anders. Ik had niet meer dat gevoel van thuis zijn dat ik in Indonesië had, maar wel een herkenning van een vertrouwde cultuur. Niet alleen de rijke en oude beschavingen fascineerden me steeds meer, maar ook de landschappen, variërend van de door de mens gecreëerde rijstvelden tot de natuurlijke wildheid van vulkanen en bergen. Op de top van een berg voel je je letterlijk en figuurlijk verheven boven de aarde waar je toch mee verbonden bent. Het was die liefde, ontkiemd in Oost-Afrika, die in Azië tot volle bloei kwam met beklimmingen van vulkanen op Java en zwerftochten in Cambodja, Laos en Birma. De uitdaging van vermoeiende bergtochten en de wetenschap dat je bij de beklimming van de bergen in Azië vaak ruïnes van eeuwenoude tempels kunt vinden, maakten deze tochten niet alleen tot letterlijke hoogtepunten, maar ook tot archeologische en spirituele belevenissen. Lopen in de ongerepte wildernis geeft ruimte voor zelfreflectie.

In ieder land waar S en ik woonden en reisden kwamen we het verleden tegen. Zuidoost-Azië heeft een oude, hoogstaande beschaving en haar geschiedenis zit zowel in hedendaagse culturele uitingen van de mensen als in gebouwen of restanten daarvan. Maar het is ook een regio waar mysterie, mededogen en menselijke wreedheid hand in hand gaan met religieuze verscheidenheid en waar het verleden nog steeds zichtbaar is door meer dan duizend jaar oude ruïnes van boeddhistische tempels en pagodes. Een regio waar religieuze verdraagzaamheid en religieuze haat naast elkaar voorkomen zoals in Indonesië en Birma. Waar beloftes voor democratische vrijheid worden gedegradeerd tot

communistische onvrijheid zoals in Laos of in Birma onder een militaire dictatuur. Ik kwam het allemaal tegen. Het herinnerde mij vaak aan een uitspraak van de Amerikaanse schrijfster Gretel Ehrlich: *Making peace, boy, that's the hardest thing for a human.*¹

Om dit alles te ontdekken en te ervaren moet je met open vizier reizen, zonder vooringenomenheid of verwachtingen. Dat heb ik altijd proberen te doen, een buitenstaander, een speurder met een vergrootglas die de wereld om zich heen bespiedde. Ik voelde mij een ontdekkingsreiziger op zoek naar voor mij onbekende tempelruïnes, soms hoog op berghellingen, soms verborgen in bossen. Naast de fysieke inspanning en de intellectuele drang naar kennis, groeide mijn bewondering en verwondering bij het zien van dat tastbare verleden van rijke beschavingen. En dat in een tijd waarin West-Europa na de ineenstorting van het West-Romeinse Rijk in donkere eeuwen was terechtgekomen. Dat het Westen zich daarna, beginnende met het tijdperk van Europese ontdekkingsreizen en vervolgens met het koloniale tijdperk, cultureel en raciaal superieur achtte, was niet alleen misplaatst, maar getuigde ook van een verwerpelijke arrogantie en een aanmatigende eigendunk die tot op de dag van vandaag nog steeds aanwezig zijn. Je ziet het onder andere terug bij de internationale samenwerking en ontwikkelingshulp waarbij de eigen westerse normen en waarden te vaak als zaligmakend worden beschouwd.

Wel kreeg het superioriteitsgevoel van het Westen een enorme deuk aan het begin van de Tweede Wereldoorlog, toen Japan in korte tijd militair oppermachtig bleek en de meeste koloniën in Azië wist te bezetten. Toen Japan de oorlog verloor en de Europese koloniën in Azië onafhankelijk werden, kregen ze hun gevoel van culturele eigenwaarde en hun verloren trots over hun verleden terug.

In mijn zwerftochten door Zuidoost-Azië heb ik op kruispunten gestaan waar verleden en heden samenkomen, bijvoorbeeld in Birma waar ik het graf van mijn vader bezocht op het ereveld voor de slachtoffers van de aanleg van de Birmaspoorweg in het zuiden van het land. Daar stond ik op een tijds kruispunt en voor een klein wit kruis met zijn naam erop. In de stilte van die plaats, waar S en ik de enige bezoekers waren, was het of ik schreeuwende commando's van de Japanse kampbewakers in mijn oren hoorde galmen.

Vaak wordt gezegd dat de drang tot speurend reizen wordt ingegeven door de menselijke behoefte te weten te komen wat er achter de horizon ligt. Hoe meer we reizen, hoe meer we zien en hoe meer we weten en leren. Homo sapiens trok zo'n 300.000 jaar geleden weg uit Afrika, grote volksverhuizingen vonden